

Илмий – амалий конференция
материаллари

**ИЛМ - ФАН
ВА
ИННОВАЦИЯ**

Қарши

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ИЛМ-ФАН ВА ИННОВАЦИЯ

**Илмий-амалий конференция
материаллари**

Карши
“Карши давлат университети” нашриёти
2017

13	<i>Ochilov A., Jorliyev F., Kamolov L.</i>	Silikogel va polietilen asosida qiyin yonuvchi polimer kompozitsion birkima sintezi	44
14	<i>Amirkulov J.</i>	Азизиддин Насафий комил инсон рухий олами хақида	47
15	<i>Fayziev Z.</i>	Спортчиларни турли мусобақага тайёрлашнинг физиологик жиҳатлари ва психологияк воситалари	50
16	<i>Jabborov I.</i>	O'spirinlarning (16-18 yosh) o'z-o'zimi anglashi va psixologik xususiyatlari	54
17	<i>Kuzatova G.</i>	Психологияк хизматнинг назарий асослари	56
18	<i>Abdunazrova N.</i>	Мактабгача таълим муассасаларида миядий рояни болалар онгиға сингдиришнинг айрим усуслари	59
19	<i>Rajabova F.</i>	Оиласий қадриятлар шакланишининг психологик омиллари	60
20	<i>Oloqulova F., Eshmurodova G.</i>	Qomusiy allomałarimizning ta'limgarbiya sohasidagi qarashlari	63
21	<i>Niёзкулов M., Shodiev R.</i>	Бошланғич синф ўқувчиларида креатив тафаккурни самарали ривожлантиришининг педагогик шартлари	67
22	<i>Olimkulova F., Shodiev R.</i>	Ёшларда қадриятли муносабатлар ва уларни қарор топтиришнинг ўзига хослиғи	71
23	<i>Kazakova M.</i>	Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ma'naviy barkamol inson ruhida tarbiyalashda ertaklarning ahamiyati	74
24	<i>Alimardonova M.</i>	Дикжат ва ихтиёрий дикжатни таркиб топтиришнинг психологик аспектлари	77
25	<i>Ashirova S., Oripova N.</i>	Qadriyatlar va shaxs tafakkurining o'zaro bog'liqligi	80
26	<i>Yuldashev S., Bobomurodov K.</i>	Boshlang'ich sinflarda geometrik elementlarni o'rgatish metodikasi	83
27	<i>Ashirova S., Eshmurodova G.</i>	"Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi talabalarini ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning o'ziga xos jihatlari	86
28	<i>Saidov M.</i>	Pedagogik ta'limatlar sarchashmasi va uni o'qitish texnologiyasi	89
29	<i>Usmonova D., Sohibov A.</i>	Umumiy o'rta ta'lim maktablarini axborot va ta'lim texnologiyalari vositasida boshqarishning mazmuni	91

БОШЛАНГИЧ СИФ ҮҚУВЧИЛАРИДА КРЕАТИВ ТАФАККУРНИ САМАРАЛЫ РИВОЖЛАПТИРИШНИҢ НЕДАГОГИК ШАРТЛАРИ

*Таълим-тарбия назариясы ва методикаси
йұналиши магистранти: Ниәзқұлов М.
Илмий разбар: к.ф.д. Р.Шадиев*

Креативлик – аньанавий ёки қабул қилинған тафаккур шаклларидан фарқ килувчи ва мустақил фактор сифатида иқтидорлилік таркибиға киругчи, индивиднинг жиддий яғы гояларни яратышга ва қабул қилишга тайёрлігини тавсифловичи ижодий ҳамда статик тизимлар ичиде пайдо бўлувчи муаммоларни еча олиш қобилиятидир.

Америкалик психология Абрахам Маслоу таърифига кура, креативлик – ижодий йўналтирилган бўлиб, у туғилишдан барчага хосдир, лекин, у тарбия, таълим ва ижтимоий амалиёт тизимлари таъсири остида кўпчилик томонидан йўқотилади.

Психологияда ижодий (креатив) тафаккур ривожланиши муаммосига нисбатан учта ёндашув мавжуд:

1. Мухит, унинг намоёндалари ташқи шарт-шароитни ривожланишини ҳал этувчи фактор деб ҳисоблашади;
2. Генетик, асосий ролни наслга тегишли деб билиш;
3. Генотип - мухитнинг ўзаро таъсири, унинг тарафдорлари индивиднинг мухитга мослашувини наслдаги кўринишларга боғлаган ҳолда турли тишларга ажарагишиди.

Биз учта ёндашувни караб чиқамиз, унга кура креативлик тафаккурни ривожланиши күйидаги механизм оркали амалга ошади: умумий иқтидор асосида микромухит таъсирида ва тақлид қилишда мөгивлар тизими ҳамда шахсий сифатлар (мустақиллик, мотив, ўз-ўзини фаоллаштириш) шаклланади, умумий иқтидор фаол креативликка ўтади.

Лекин бу ендашувда ҳам бир неча йұналишлар мавжуд. Ижодий (креатив) тафаккурни ривожлантириш учун:

- предмет фаоллигига регламентацияни йўклиги, аникроти – регламент ҳолат бўйича намунанинг йўклиги;
- ижодий ҳолатда позитив намунашнинг мавжудлиги;

- ижодий ҳолатта тақдид қилиш учун шароит яратиш ва агрессив хамда деструктив ҳолатларни пайдо булишини режалаштириш;

- ижодий ҳолатни ижтимоий жиҳатдан бостирилиши.

Билимга олиб келувчи: тақрорлаш ва мустаҳкамлаш каби ҳолатлар ижодий тафаккурни ривожланишига ёрдам килади. Имитация боскичи эса ижодкор шахс ривожланишида зарурый қисм ҳисобланади.

П.Я. Гальперин ижтимоий ўзаро таъсирга асосланган ривожлантирувчи методни ишлаб чиқди. Бошқа инсонларни юриш-туришини кузатиш ва уларни намуна сифатида қабул қилиш орқали таълим олишимиз - ижтимоий таълим олиш гоясидир. Ижодий ҳолат намуналари масала ечимига, изланиш ҳудудини аниқлашга аниқ ёндашувни тақдим этади.

Ижтимоий фаол зиддиятлик гояси - муаммоларга турли нуқтаи-назардан ва масала ечимига турли стратегия орқали ёндашувчи субъектлар ўртасидаги ўзаро ҳаракатлар ички зиддиятнинг пайдо булишига ва мувозонат ҳолатидан чиқишига олиб келади, бу эса индивиднинг ижодий ривожланишига импульс беради (В. Дуаз и Г. Мюньй).

Шундай қилиб, креативликни ривожланиш муаммосининг иккига йўнадиши мавжуд:

- шартларни тарбия ва қундаклик хаётга таъсiri;
- ривожлантирувчи тажриба-сиповни ўтказиш.

Креатив тафаккурни ёнг оптимал ривожлантириш педагогик жараёнда шу жумладан умумий ўрга таълим мактаби даражасида амалия оширилиши мумкин.

Ўқувчиларда креатив тафаккурни ривожлантиришга интилевчи ўқитувчи, ёнг аввало синфда болалар ижод қилиши учун шароитни таъмишланиши, яъни яғи гоялар, саволларни пайдо булишига туртки берувчи ҳолатларни яратиши лозим.

Бундай таълимнинг асосий мақсади ўқувчилар тажрибасини ва қабул қилинц кўникмасини, тушунишини мос мухитини ташкил қилишdir.

Кўпчилик психологик тадқикотлар натижасига кура:

- тафаккурни турли кўришларидан (конвергенг, дивергенг, танқидий) фойдаланишга катта эътибор ва ҳеч бўлмаса - эслаб қолишга ўргу берилса;

- баҳолашдан мукофотлаш ёки танқид қилиш учун эмас, жавобларни таҳтил қилишда фойдаланилса;

- тушуниши ҳолатидан ва қўқисдан экспрессия имкониятларидан, мустақиғ амалиётда ёки тадқикотларда билимлардан ижодий фойдаланиш таъминланса;

- оригиналликни ва янги гояларни текшириб кўришга бўлган интилишини қадрласа ва уларни бошқа ҳолатлар билан ҷаҳкаштирмаса шундагина ўқитувчининг фаолияти муваффақиятни ҳисобланади.

Шу билан бирга креатив тафаккурни ривожлантиришда таълимнинг турли аспектларига: муаммоларни, гояларни, ботланишларни излашга; гояларни, фаразларни ва ечимларни илгари суришда оригиналлигига, мукобиллигига, эластиглигига ва тезлигига; гояларни баҳолашга; турли тадқикотчилик қобилиятига (кузатиш, таснифлаш ва тизимлаштириш, маълумотни олиш ва фойдаланиш, холосаларни умумлаштириш, маълумотларни тақдим этиш ва бошқаларга) маҳсус диккатни каратиш зарур.

Ў ёки бу ҳолатда муаммони кўриш ва аниқлаш учун, аниқ кўниқмаларга эга бўлиш лозим. Бу кўниқмалар муаммоли ҳолатларнинг турли аспектларини таҳтил қилинишини, янириш (ошкормас) аспектларни аниқланишини, асосий муаммода ҳусусийларини, ечимга эга бўлгиларини ажратилишини ўзида жамлайди. Муаммоли ҳолатлар ва масалаларнинг таҳтилида турли ишлаб чиқишига шакллардан фойдаланиш бу кўниқмаларни ривожланишига ёрдам беради.

Муаммони ижодий (оригинал, янги йўл билан) ечиш учун, реал муаммони, кийинчиликлар мөхиятини кўра олиш қобилияти алоҳида аҳамият касб этади, чунки бунинг учун баъзан муаммо доирасидан чиқиш, уни қайтадан аниқлаш ва қашф этиш керак бўлади. Ушбу кўниқмалар худди ўқиш, санаш, ёзиш каби фақатгина амалий фаолиятда ривожлантирилиши мумкин. Баъзи инсонларда бу ривожланиш уччалик вактни куй эгалламайди, бошқаларда эса жуда узок вақтга чўзилиб кетиши мумкин.

Баъзи-бир олимлар (Эдвард де Бон) креатив тафаккурни ҳар кандай муаммони ечимида, бошқалар (Поль Торренс)

бунинг учун таълимдаги, касбдаги, бизнес соҳасидаги қизиқишилар билан боғлик муаммоларда фойдаланишда ривожлантириш мумкин деб хисоблайдилар. Охиргиси, табиийрек ва енгил эришиладиган Мотивий таъминлайди.

Ижодий тафаккурни талхислаш учун ишлатиладиган кўпчилик топшириклар, бир вактнинг ўзида уни ривожлантириш машқлари ҳам бўлиши мумкин.

Тафаккурнинг маҳсулдорлигини ошириш учун ва ғояларни илгари суришда “ақлий ҳужум” қоидаларидан фойдаланиш қулийроқлар. Бу қоидаларни ўзлаштирилишини бошлаш кетмакетликда олиб борилиши лозим:

1. Ғоя айтиб бўлинмагунча хеч қандай танқид бўлиши мумкин эмас.
2. Эркинлик талаби: ғоя канча кенг бўлса шунча яхши.
3. Сифат талаби: равшан бўлган ҳодисалар каби, кенг ноодатий мукобиллари ҳам кўшилади.
4. Илгари айтилганларни ўрникин алмаштириб ва комбинациялаш нўли билан янги мукобилларини тузиш.

Реал ҳаётдаги муаммоларни, шахслараро зиддиятли муаммоларни счишда қарама-карши нуктаи-назарларни караш, хусусан, ролли ўйинлардан фойдаланиш самарали бўлади. Муқобил ғояни енгил илгари суриш (маҳсулдорликни) оригинал ечимларни пайдо бўлиш имкониятини оширади, лекин уни кафолатламайди.

Демак, креатив тафаккурни ривожлантириш таълим ва тарбия жараёнида амалга оширилади. У ҳаётий ўзаро таъсирлар ҳамда таълим жараёнида, моддий ва маънавий маданият, санъат мазмунига эга бўлиш давомида шаклланади. Шу сабабдан креатив тафаккурни максадли ва маҳсус шакллантириш ҳамда таъсир этишини тизимли шакллантириш ҳакида мулохаза юритиш ўринлидир.

Адабпётлар:

1. Выготский, Л.С.Психология развития ребёнка/Л.С. Выготский. - М.: ЭКСМО. – 2003 г. – 512 с.
2. Гальперин Н. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. В 2 т. Т 2. Исследование мышления в советской психологии. - М.: Просвещение. 1966. – 446 с.